

קובץ זיכרון

יוצא לאור

לקראת היאצ"ט הראשון של

הרה"ת ר' אברהם ברוך

בן הרה"ת ר' דובער ע"ה

יוניק

י"ט אדר ה' תשע"ח

פתח דבר

לקראת היארצייט הראשון של אבינו הרה"ת ר' אברהם ברוך בן הרה"ת ר' דובער ע"ה יוניק, הננו מו"ל בזה תשורה מיוחדת לזכרו ולעילוי נשמתו.

תשורה זו כוללת שלשה חלקים:

א. הערה שכתב אבינו ע"ה אודות הסיפור עם אדמו"ר הזקן נ"ע בענין "והמתים אינם יודעים מאומה" ובהמשך לזה פלפול בסוגיא זו מאת יבדלח"ט בנו שיחי'.

ב. הנחה מיחידות של זקננו הרה"ח הרה"ת ר' דובער ע"ה ובה דיבר כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו במיוחד ע"ד אבינו ר' אברהם ברוך ע"ה, ורשמם בשעתו. כמו כן הנחות מיחידויות שזכה להיכנס בעצמו לכ"ק אדמו"ר וברכות כ"ק אדמו"ר אליו בזמנים שונים.

כמו"כ הוספנו הנחה מיחידות למשפחת יוניק שזכו להיכנס לקודש בשנת תש"כ - במלאות עשר שנים מהיחידות הראשונה של הר"ר דובער ע"ה, ומתפרסם כאן לראשונה.

ג. במשך כמה שנים בחג הפורים נהג כ"ק אדמו"ר לשלוח משלוח מנות לכמה אדמו"רים, רבנים ואישי ציבור באמצעות זקננו ר' דובער ע"ה. בחזרתו ממילוי השליחות נהגו להיכנס לכ"ק אדמו"ר שהיה מדבר אתו ע"ד ההנהגות שלהם בעת שקיבלו אותו וכו'. מובא בזה הראשי דברים כפי שרשמם בשעתו ומתפרסם כאן לראשונה.

אבינו ר' אברהם ברוך ע"ה [נקרא ע"ש סבא שלו הרה"ג הרה"ח הרב אברהם ברוך פעוונזנער] הצטיין באהבת ישראל, אוהב ואהוב על הבריות, הסביר פנים יפות לכל אחד ואחד והתעניין בטובתם. ידיעתו הגדולה בתורה [ובמילי דעלמא] חלק עם רבים שפנו אליו בשאלות שונות בעניני תורה ואמונה וכן במנהגי חב"ד ומקורותיהם, השואלים נהנו מאוד מידיעותיו ורבים ציינו שעל אף הידע הבלתי רגיל שלו היה עונה מתוך ענווה חסידית. במשך כמה שנים היה נוסע בשבתות הקיץ למחנה הקיץ של 'של"ה' (I.V.L.T.S.P.) שם עבדה תבלחט"א זוגתו - אמנו תחי', ותלמידים רבים ניצלו שהותו שם בכדי לברר עניני הלכה והשקפה יהודית ורבים מהם התקשרו עמו בקשר חזק והיו ממשיכים הקשר גם בימות השנה.

במשך כמה שנים היה חבר ועד הנחות התמימים שהוציאו לאור את שיחות כ"ק אדמו"ר. וכן במשך תקופה זכה לעבוד בספריית המל"ח והשתתף בעריכת מפתח למאמרי כ"ק אדמו"ר הצ"צ.

זכות הקשר של אביו, זקננו המשב"ק הר"ר דובער ע"ה, זכה גם הוא לקשר מיוחד עם "אם המלכות" הרבנית חנה נ"ע (אף שהיה רק בן תשע שנים בהסתלקותה), והיה מלווה את אביו בעת ביקוריו אצל הרבנית בלילות שבת קודש. לפעמים בעת שלא הלך עם אביו היה מבקר אצלה בעצמו בליל שבת וכדרכה היתה מדברת איתו בחום אימהי.

תודתי נתונה להתמימים זלמן בריון ומענדל שמוקלער על סיועם בעריכת קובץ זו.

ויה"ר שחודש זו יהי' "החודש אשר נהפך להם מגיון לשמחה ומאבל ליום טוב" שכבר יסתיים ה"ברגע קטן עזבתיך" ונזכה זעהן זיך מיט'ן רבי'ן דא למטה אינ א גוף ולמטה מעשרה טפחים, והוא יגאלנו.

משפחת יוניק

בהעו"ב [אהלי תורה] קובץ קכ"ד

בספר "הרב מליאדי ומפלגת חב"ד" חלק א' ע' 163 מביא מהסתלקות כ"ק אדה"ז (בשם נכד אדה"ז) שאחר תפילת ערבית פנה אל בניו ובנותיו ונכדיו ואמר עליהם בני עוד מעט ואני הולך בדרך אשר לא אשוב עוד והנה אל ישיאכם לבבכם לאמר שלום יהי לנו... כי אבינו יגן לנו... ידוע תדעו כי המתים אינן יודעים מאומה מכל הנעשה בעולם התחתון... כי לא ידעו המתים... כי אז בלי ספק הפריעו בעד דברים הרבה שבחייהם היה להם למורת רוח ואבותינו נוחי נפש בוודאי לא הניחו שעל מערת המכפלה במקום הקודש והנורא הזה תנוסס בית מסגד לישמעלים...וכו'.

כנראה רבים הסתפקו באמיתיות הדברים הנ"ל ממה שלא מובא בשום מקום בספרי רבותינו ועוד שהרי זה לכאורה סותר למה שאומרים במענה לשון "בשלום תנוחו על משכבתם ואף לא תצטערו בצרת קרובכם" משמע שהם יודעים ומצטערים - שאנו מבקשים אל תצטערו. וגם הר"י [ע"ה] מונדשיין ביגדיל תורה - ברוקלין חוב' ל"ד ע' קפ"ו מקשה ע"ז [ממכתב] כ"ק אדה"א שכותב "כי בלא ספק ידע אבינא בהאי צערה דיין וכו'".

אך לכאורה יש להביא ראיות ממקורות אחרים שאכן הדברים הנ"ל הם אמיתיים [ש]ביגדיל תורה - ברוקלין חוב' מ"ג ע' שמ"ח - ש"נ מובא ג"כ בשם אחד מזקני רבני אנ"ש שהי' תלמיד הר"פ חן ששמע מרבו (הרפ"ח) שכשבא בפעם הא' לכ"ק אדה"ז והוא בן ד' שנים שמע תורה מכ"ק אדה"ז ולא הבין כלום אך אחר איזה זמן שמע קול מדבר בלי אידיש הדברים הנ"ל אודות אברהם אבינו "אז עס וואלט עם איינג געווארען אין אלע זיינע גן עדן" - מלמד שאין המתים יודעים כלום" עיי"ש גם מובא ברשימת דברים (להרב חיטריק ש"י [ע"ה]) ע' ע"ג בשם הרש"י אסתרמן הענין הנ"ל.

ואבקש מקוראי הגליון להעיר ולהאיר ע"ז

אברהם ברוך יוניק
ברוקלין נ"י

הערות בסוגיא ד"המתים אינם יודעים מאומה"*

ברכות יח, א-ב: "רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות, הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן] – הציצית של ר' יונתן היתה נגררת בחוץ]. אמר ליה רבי חייא דלייה [הגביהנו. רש"י], כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו – כדי שהמתים לא יטענו שאנו מלגלים עליהם על כך שהם לא יכולים לקיים מצות ציצית]. אמר ליה, ומי ידעי כולי האי, והא כתיב (קהלת ט, ה) והמתים אינם יודעים מאומה? אמר ליה . . המתים אינם יודעים מאומה, אלו רשעים שבחיייהן קרויין מתים".

הרי שיש פלוגתא בין ר' יונתן ור' חייא, דלר"י אין המתים יודעים מאומה מהמתרחש למטה, ואילו לדעת ר' חייא המתים אכן יודעים מה שמתרחש למטה, והפסוק "והמתים אינם יודעים מאומה" קאי על על הרשעים דוקא.

ולהלן בגמ' שם: "בני ר' חייא . . אייקר להו תלמודייהו [אשתכח תלמודם מגרסתם. רש"י], הוּו קא מצערי לאדכוריה [– להיזכר במה ששכחו], א"ל חד לחבריה, ידע אבון בהאי צערא [– האם אבינו (ר' חייא) שהלך לעולמו יודע אודות הצער שלנו], א"ל אידך, מנא ידע והא כתיב (איוב יד, כא) יכבדו בניו ולא ידע [– "הן אם בניו יהיו מכובדים לא ידע מזה, והן אם ימעטו בכבוד לא יבין את זאת" (מצודות עה"פ שם)], הרי דהאב לאחר מיתתו אינו מרגיש כלל במה שקורה לבניו הנמצאים בעוה"ז]. א"ל אידך, ולא ידע? והא כתיב (איוב יד, כב) אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, ואמר רבי יצחק [– עה"פ הנ"ל] קשה רמה למת כמחט בבשר החי [– הרי דגם לאחר מיתתם מרגישים המתים בצער הגשמי דעוה"ז], אמרי, בצערא דידהו ידעי [צער גופם ממש כגון עקיצת הרימה. רש"י], בצערא דאחרינא [– כגון צער בניו] לא ידעי".

בהמשך הסוגיא, מביאה הגמ' שלשה סיפורים מברייתות שונות שמהם מוכח שהמתים אכן יודעים מה שקורה למטה, והגמ' מקשה מהם על אלו דס"ל דאין המתים יודעים מאומה. ואלו הן המסקנות העולות מסוגיית הגמ':

(* תודתי נתונה להרה"ת ר' משה גוראריי שי' על סיועו בעריכת מאמר זה

א) בנוגע לסיפור הא' מתרצת הגמ': "דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל, שהי' ואזיל ואמר להו". דהיינו שיתכן שבאותו מקרה, מה שהמתים ידעו אודות דברים מסויימים שהתרחשו כאן בעולם הזה, הי' רק בגלל שבינתיים מת אדם אחר מעוה"ז (שהוא ידע אודות הדברים כי הרי הי' חי כאן בעולם), והוא הלך וסיפר למתים אותם הדברים.

ב) בנוגע לסיפור הב' מתרצת הגמ': "דלמא דומה קדים ומכריז להו", ופרש"י: "מלאך שהוא ממונה על המתים [— הנקרא "דומה"] קדים ומכריז להו. . אבל שאר דברי החיים אינם יודעים".

ג) תוכן הסיפור הג' הוא דכאשר שמואל הגיע לעולם הבא, ידע אביו שהוא חשוב מאד בעוה"ז, והגמ' מבארת שמה שאביו ידע אודות חשיבותו של בנו בעוה"ז הי' רק כי "דילמא שאני שמואל, כיון דחשיב, קדמי ומכריז פנו מקום" — דאולי בגלל ששמואל הי' חשוב מאד, כאשר עלה למעלה הכריזו שיפנו מקום בעבורו כי הוא אדם חשוב, ורק בגלל זה ידע אביו שהוא נחשב לחשוב בעוה"ז, אבל אין להם ידיעה בעצם במה שקורה בעוה"ז.

ב

והנה, מתי' הא' (והב') הנ"ל מוכח, דגם אי אמרי' דאין המתים יודעים מאומה, אין הכוונה שאין הם מבינים כלום אודות הקורה למטה, אלא הכוונה דאין הם יודעים מעצמם אודות הקורה למטה, אבל אם באיזשהו דרך נודע להם אודות הקורה למטה, הם בדואי מבינים זאת. דאי לא תימא הכי — מהו תוכן התי' "דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו" — הלא גם לאחר שאותו "איניש אחרינא" אמר להו, אין הם מבינים בזה כלום? ! אלא ע"כ כנ"ל: דאף להך מ"ד דאין המתים יודעים מאומה, הם עדיין מבינים אודות הנעשה בעוה"ז, ורק דאינם יודעים מעצמם כלום.

ובהמשך הגמ' (יח, ב. וריש יט, א) גרסינן: "ואף ר' יונתן הדר בי', דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, מנין למתים שמספרים זה עם זה, שנאמר (דברים לד, ד) ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר [במייתת משה כתיב. רש"י], מאי לאמר [— למי יש לו למשה לומר, והרי הוא הולך למות]? אמר הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב, שבועה נשבעתי לכם כבר קיימת' לבניכם. ואי ס"ד דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי [אין מבינין כלום אלא צערא דגופא. רש"י]? אלא מאי, דידעי, למה לי' למימר להו [— והרי הם כבר יודעים מכך מעצמם]? לאחזוקי ליה טיבותא למשה".

ובחדא"ג למהרש"א (ד"ה ואי ס"ד) הקשה: "יש לדקדק מאי קא מוכח מהא דידיעי, ואימא כדמשני לעיל דאיניש אחרינא שכיב ואזיל וא"ל, ה"נ הכא לימא דלא ידעי אלא

דמשה אזיל ואמר להו". כלומר – כמבואר לעיל, הרי מסוגיית הגמ' גופא מוכח דאף למ"ד אין המתים יודעים מאומה, אם מספרים להם מה שקורה, הם מבינים בזה. וא"כ מהו הקושיא על דעת ר' יונתן "ואי ס"ד דלא ידעי כי אמר להו מאי הוי [אין מבינין כלום אלא צערא דגופא. רש"י]" – הלא אם משה יגיד להם, הם בודאי יבינו בזה.

ומת' המהרש"א: "וי"ל דלא משני הכי לעיל, אלא לחד מבני ר' חייא דקאמר דלא ידעי ומייתי לי' מדכתיב יכבדו בניו ולא ידע, דאיכא למימר דמודה דאי אתי איניש וא"ל, ידעי. אבל רבי יהונתן דמייתי מדכתיב והמתים אינם יודעים מאומה – משמע אפילו בדבר שמספרים להם שם אין יודעים". דהיינו שיש חילוק יסודי בין שי' ר' יונתן (לפני חזרתו) דהביא רא"י מהפסוק "והמתים אינם יודעים מאומה", לשיטת אחד מבני ר' חייא דהביא רא"י מהפסוק "יכבדו בניו ולא ידע" – דמהפסוק "ולא ידע" ניתן למילף רק שהמתים אינם יודעים מעצמם כלום, אבל אם באיזשהו דרך מודיעים להם, אין שום הכרח מהפסוק שאין הם מבינים מה שקורה למטה (ועל שיטה זו מתרצת הגמ' לעיל, "דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו"), אבל מהפסוק "והמתים אינם יודעים מאומה" משמע שלא מבינים כלום בדברים שמתרחשים למטה. ולכן, אם ר' יונתן גופא ס"ל דמשה הודיע לאבות אודות קיום השבוע, הרי דבדואי ס"ל דהפסוק "והמתים אינם יודעים מאומה" קאי דוקא ברשעים (כשי' ר' חייא), וכבר מסתבר לומר דס"ל שהמתים יודעים אפי' מעצמם אודות הקורה למטה (דהרי מאחר שי' יונתן בין כך בודאי חזר משיטתו, כבר אין סיבה לומר דר' יונתן ס"ל כשי' חד מבני ר' חייא דהמתים אינן יודעים מעצמם אודות הקורה למטה).

ולפי דברי המהרש"א אולי יש לתרץ עוד דבר הצע"ק בסוגיא:

דלכאורה, הרי מאחר דר' חייא חלק על ר' יונתן, ובהדיא ס"ל דרק הרשעים "אינם יודעים מאומה", כיצד יתכן שבניו נחלקו אם המתים יודעים מצערא דבניהם או לאו, והרי לא מסתבר דבניו דר' חייא חלקו על דעת אביהם. ואף שיתכן שזה גופא (דעת ר' חייא בסוגיא זו) הי' מהדברים שנשתכחו מהם (כאשר "אייקר להו תלמודייהו") אבל עדיין צע"ק מדוע לא העירו בגמ' ובראשונים אודות זה דדעת חלק מבני ר' חייא הוא דלא כדעת אביהם.

אך לדברי המהרש"א א"ש, דבאמת ר' חייא לא פליג בהדיא כ"א על דברי ר' יונתן דהי' ס"ל דהמתים אינם יודעים "מאומה" (-דלא מבינים כלום במתרחש למטה). אבל אין הכרח דר' חייא ס"ל דהמתים יודעים ומרגישים מעצמם אודות צערא דבניהם וכיו"ב (מבלי שמישהו יספר להם). ואף דר' חייא בהדיא אמר דהמתים מרגישים בצער של אי- יכולתם לקיים מצות ציצית (כאשר מישהו הולך בבית הקרבות עם ציצית) – כבר כתב בפירוש 'הכותב' לעין יעקב, די"ל דזהו דומה ממש לצערא דגופא ממש, דכו"ע (היינו כל בני ר' חייא) לא פליגי דהמתים יודעים ומרגישים מעצמם בכך, ע"ש באורך שמבאר דזה גופא הי' השקו"ט של בני ר' חייא, האם שי' אביהם די' להמתים ידיעה אודות

הקורה למטה הוא דוקא בצערא דגופא (כמו אי-היכולת לקיים מצות ציצית וכן רימה למת) או לאו (ולכן אביהם מרגיש גם בצערא של בניו).

אך יש להעיר, דמלשון רש"י דצערא דגופא היינו "צער גופם ממש כגון עקיצת הרימה", ולכאורה מבואר דצערא דגופא היינו רק צער הגוף כפשוטו, וקשה לומר דהצער של אי-היכולת לקיים מצות ציצית הוא בכלל צערא דגופא. וצ"ע בכ"ז.

ועוד יש להעיר, דלפי המהרש"א, דלדעת ר' יונתן (לפני החזרה), המתים אינם מבינים כלום אודות הקורה למטה (ולא רק שלא יודעים מעצמם) – צ"ע כיצד הי' ר' יונתן מתרץ את הבריייתות שהביאה הגמ' להקשות מהן על שי' חד מר' חייא, והלא לר' יונתן א"א לתרץ "דילמא איניש אחרינא שכיב ואזיל ואמר להו" או "דלמא דומה קדים ומכריז להו", דהלא לדעתו המתים לא מבינים כלום אודות שום דברים המתרחשים למטה, וצ"ע בזה.

עכ"פ, המורם מכל האמור, דיש שלש שיטות: א) דעת ר' יונתן (קודם שחזר בו) דהמתים אינם יודעים ומבינים כלום אודות הקורה למטה. ב) דעת חד מבני ר' חייא דהמתים אכן מבינים אודות דברים שקורים למטה, אבל אינם יודעים מעצמם שום דבר אא"כ מודיעים להם, והדבר היחידי שמרגישים מעצמם הוא צערא דגופא [אבל אפי' צערא דצאצאיהם אין הם יודעים, שהרי בזה הי' עיקר המחלוקת בין בניו דר' חייא (אם ר' חייא מרגיש בצער שלהם אם לא)]. ג) דעת אידך מבני ר' חייא דהמתים יודעים ומרגישים בעצמם אודות דברים מסויימים המתרחשים למטה (כמו בצער של ביניהם או שאר דברים שנוגעים להם). ושי' זו היא גם דעת ר' יונתן לאחר חזרה.

ודעת ר' חייא עצמו הוא בפשטות כהדעה הג', אלא שיש מקום שס"ל גם כהדעה הב', כמוש"נ.

ג

שבת קנב, ב: "א"ר אבהו כל שאומרים בפני המת יודע עד שיסתם הגולל. פליגי בה רבי חייא ור"ש ברבי, חד אמר עד שיסתם הגולל, וחד אמר עד שיתעכל הבשר".

[ע"ד שיעכל הבשר" היינו עד י"ב חודש, כמבואר בהמשך הגמ' "תניא כל י"ב חדש גופו קיים . . לאחר י"ב חדש הגוף בטל"].

וכלוארה תמוה: הרי בברכות ס"ל לר' חייא דהמתים מרגישים צער מאי-יכולתם לקיים מצות ציצית כאשר אנשים מסתובכים בבית החיים והציצית שלהם נגררת על הקברים, וכאן (בשבת) ס"ל לר' חייא דהמתים יודעים רק עד סתימת הגולל. וברש"ש (על הגמ' בשבת) כתב, דמכאן אכן ראי' דר' חייא הוא זה דס"ל במס' שבת שהמתים יודעים עד

שיתעכל הבשר, והסיפור בברכות אודות הציצית הי' בתוך המשך זמן של התעכלות הבשר (בתוך יב"ח). אלא שהעיר הרש"ש, דלפ"ז "לכאורה ה"ל להש"ס לפשוט ולומר תסתיים דר"ח הוא דאמר עד שיתעכל הבשר מעובדא דברכות דא"ל ר"ח דליי' כדי שלא יאמרו". וממה שלא פשטו בש"ס כך להדיא, ולכאורה מוכח דבאמת גם אם נאמר דר"ח ס"ל שהמת יודע כל מה שאומרים בפני' רק עד סתימת הגולל – אין בכך סתירה לדבריו בברכות, וצ"ע מהו הביאור בזה.

ועוד העיר בס' מגדים חדשים (לרד"י ווייס שי'), דגם אם נאמר דר"ח הוא דס"ל דהמתים יודעים (לא רק עד סתימת הגולל אלא) עד שיתעכל הבשר, עדיין צ"ע כיצד ליישב סתירת הסוגיות, דהרי דוחק לומר דהגמ' בברכות מיירי דוקא לפני עיכול הבשר, ועוד העיר כמה הערות על הקושי שבזה, ע"ש.

ועוד יש להעיר בזה, דברדב"ז (מעשר שני ו, ג), יש משמעות דס"ל שכל פעם שיש מחלוקת בנוסח "חד אמר . . . חד אמר", הרי הצד שהוקדם בגמ' הוא דעת האמורא שהוזכר ראשון (ואכמ"ל לדון בדברי הרדב"ז האלו, ועי' באריכות בספר 'שם עולם' לר"ר מרגלית בפתחה אות ח). וא"כ יוצא שדעת ר' חייא הוא דאינם יודעים כ"א עד סתימת הגולל ותו לא, ובודאי קשים הסוגיות אהדדי.

ועוד יש להעיר, דלפי דעת הרש"ש דר' חייא הוא דס"ל "עד שיתעכל הבשר", נמצא שמוכרחים לומר שחד מבני ר' חייא בסוגיא בברכות פליגי על דעת אביו. דהרי בברכות הביא חד מבניו ראי' מהפסוק "אך בשרו עליו יכאב" שהמתים יודעים מצערא דבניהם (ולא רק מצערא דגופם ממש (צער שכמובן לא יתכן לאחר שיתעכל הבשר)). ואילו בשבת הביא המ"ד דס"ל "עד שיתעכל הבשר" מקור לשיטתו מהפסוק "אך בשרו עליו יכאב" ! ודוחק גדול לומר שאותו בן של ר' חייא הוא ס"ל דמה שהמתים יודעים מצערא דבניהם הוא רק עד יב"ח.

ואולי י"ל, דאין הסוגיא במס' שבת קשורה כלל עם הסוגיא במס' ברכות. דבמס' שבת הנידון הוא אודות "כל שאומרים בפני המת", ועי' פליגי אם המת יודע אודות זה עד סתימת הגולל או עד שיתעכל הבשר. אך גם לדעת חד מבני ר' חייא דס"ל דהמת יודע תמיד (גם זמן רב לאחר הפטירה) אודות צערא דבניו וכיו"ב, אי"ז דס"ל דהמת יודע כל שאומרים בפניו (ולאידך לא מדובר תמיד דוקא על דברים שאומרים בפניו) – ודבריו שהמתים יודעים ומרגישים תמיד כנעשה למטה הוא אודות דברים מסויימים שנוגע להם מאד (כמו צער בניו).

ולפ"ז באמת יתכן דר"ח הוא דס"ל דהמתים יודעים רק עד סתימת הגולל, ואעפ"כ ס"ל לר' חייא דישנם דברים שהמת יודע גם ריבוי זמן אחרי סתימת הגולל (כגון הצער של אי-היכולת לקיים מצות ציצית), כי הפלוגתא במס' שבת הוא רק עד מתי יודעים "כל שאומרים בפניו".

וא"ש מה שחד מבני ר' חייא הביא את הפסוק "אך בשרו יכאב עליו" כמקור לשיטתו דהמתים יודעים מצערא דבניהם לעולם, כי באמת ס"ל כדעת אביו דהמתים יודעים הכל רק עד סתימת הגולל, וממילא לדידו לא למדנו כלום מהפסוק "אך בשרו" לענין הפלוגתא במס' שבת, והפסוק נשאר פנוי ללמוד ממנו ענין אחר (שיש דברים מסויימים שהמתים יודעים תמיד).

ובספר 'נשמת חיים' (לרבי מנשה בן ישראל) מאמר שני פכ"א, כתב כעין החילוק הנ"ל (דהגמ' בשבת מיירי בידיעת "כל שאומרים בפני המת" והגמ' בברכות מיירי בידיעת דברים מסויימים), אלא ששם ביאר דהדברים דהמתים יודעים לאחרי סתימת הגולל (או י"ב חודש) "על צד העונש והשכר נגלים להם", דהיינו שבעצם אין הם יודעים מעצמם אודות שום דבר, ורק שכאשר הקב"ה רוצה לשמחם הוא ית' מודיע להם דברים טובים אודות בניהם וכיו"ב וכאשר רוצה לענשם רח"ל מודיע להם דברים של היפוך הטוב. ולכאורה צ"ע לומר כן, דהרי מעובדה דר' חייא דהקפיד שלא לגלות הציצית בחוץ, לכאורה מוכח שמה שהמתים יודעים (גם לאחרי סתימת הגולל) אינו רק דברים שהקב"ה מודיע להם בדרך שכר או עונש, דהלא באם נאמר כן, הרי הי' יכול לגלות הציצית ובין כך להמתים לא הי' ידיעה מזה.

ד

סוטה לד, ב: "אמר רבא . . . כלב . . . הלך ונשתטח על קברי אבות אמר להן אבותי בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים".

ובתוס' ד"ה ואבותי: "וא"ת והאמר בפרק מי שמתו דמיתי לא ידעין מידי, ומשמע במסקנא ואפילו אבות העולם. יש לומר דעל ידי תפלה שזה מתפלל, מודיעין להן שכך נתפלל".

ואמ"ש התוס' "ומשמע במסקנא ואפי' אבות עולם", כ' במסורת הש"ס: "ע"ש היטב, ומצוה ליישב".

ולכאורה כוונתו, דבמסקנת הגמ', כאשר הגמ' אכן דנה בענין הידיעה של אבות העולם במתחרחש למטה, נאמר בהדיא שהאבות ידעו מעצמם אודות מה שקורה לעם ישראל למטה (קיום השבועה של הקב"ה אודות ירושת א"י), וא"כ כ"ש וק"ו דכאשר מישהו מתפלל על קברם הם יודעים מזה, וא"כ תמוה ביותר ("ומצוה ליישב") מה שכתבו התוס' דבמסקנת הגמ' מבואר דאפי' אבות עולם "לא ידעין מידי".

ואולי יש ליישב, דבאמת התוס' קאי בשי' חד מבני ר' חייא דהמתים אינם יודעים מעצמם כלום עד שמת אחר או דומה וכיו"ב מודיע להם. וכוונת התוס' הוא כך: דבאמת, גם בשי' חד מבני ר' חייא יש מקום לחלק בין רוב האנשים שמתו ל"אבות העולם" ולומר, שהן אמת דרוב המתים אינן יודעים מעצמם אודות דברים הנעשים למטה (אא"כ הודיעו להם מת אחר וכיו"ב), אבל "אבות העולם", מחמת גודל ועוצם מדריגתם וזיכוך גופם בחייהם וכיו"ב, יודעים מעצמם אודות דברים הקורים למטה גם לאחר מיתתם. אך ממסקנת הגמ', דהגמ' הקשה מר' יונתן אר' יונתן ממה שמשה הודיע לאבות אודות קיום השבועה, משמע לכאורה דהגמ' לא מחלקת בין שאר מתים להאבות, וא"כ מסתבר שהוא הדין גם לחד מבני ר' חייא דס"ל דאין המתים יודעים מעצמם אודות הנעשה למטה – דזהו הן בשאר מתים והן באבות העולם. וזהו שהקשה התוס', דכיצד עולים דברי הגמ' בסוטה בקנה אחד לדעת חד מבני ר' חייא "דמייתי לא ידעין מידי, ומשמע במסקנא ואפילו אבות העולם". וראה עד"ז בס' מגדים חדשים, וע"ש מה שתי' עוד בזה ע"פ גירסת הילקוט.

ובס' קב בשמים (לר"ר מרגלית) על התוס' בסוטה שם, כתב דלמסקנת הגמ', לדעת ר' יונתן אין המתים יודעים כלום אא"כ מת אחר מודיע להם. אבל דבריו צע"ג, דהרי פשוט הגמ' הוא דר' יונתן הדר ב' מפלוגתתו עם ר' חייא. והרי הפלוגתא לא היתה אודות ידיעת המת ע"י שמת אחר סיפר לו, אלא ידיעת המת אודות הציצית של חיים! וכן מוכח מהמשך הגמ', שלאחר שהובא דברי ר' יונתן דמשה נצטווה להודיע לאבות אודות קיום השבועה, מקשה הגמ' "אלא מאי, דידיעי, למה לי' למימר להו" – הרי דגם בלי שמת אחר יודיע להאבות, כבר ידעו האבות אודות קיום השבועה (וכמבואר בדברי המהרש"א שהובא לעיל אות ב). ולכן לכאורה צ"ל בביאור דברי התוס' כדלעיל.

ובגמ' חגיגה (ד, ב) מבואר ששמואל אמר למשה "קום בהדאי דליכא מילתא דכתבת באורייתא דלא קיימתיה" – שתבוא ותעיד עבורי שאין דבר שכתבת בתורה שלא קיימתי. וכתבו התוס' (ד"ה דליכא), דאין הכוונה שביקש ממה שיעיד עבורו שאכן קיים הכל "דמנא ידע והא לא היה בדורו", ופירשו דברי הגמ' באופ"א, ע"ש. ובמהרש"א העיר דלמסקנת הגמ' בברכות הרי המתים אכן יודעים ויודעים מה שקורה למטה, וא"כ אינו מובן מהו ההכרח של התוס' להוציא את דברי הגמ' מפשוטם ע"ש (ועי' גם במהר"ן חיות שם). וכבר העיר בס' מגדים חדשים, דהתוס' אולו לשיטתם בסוטה דמסקנת הגמ' בברכות היא דהמתים אינן יודעים מעצמם אודות הקורה למטה (וזלת צערא דגופא).

ולפ"ז יוצא, דאף שנת' לעיל דהתוס' בסוטה קאי בדעת חד מר' חייא, ולא התכוונו לומר שמבואר להדיא בגמ' שזהו מסקנת הסוגיא (כנ"ל בארוכה) – מ"מ הם עצמם נקטו לדינא כאותו מ"ד, שלכן כתבו בסתמא בחגיגה כדעת חד מר' חייא.

ה

איתא בספר 'הרב מליאדי' (לר"מ טייטלבוים, עמ' 163): "עד רגעיו האחרונים היתה דעת הרב [אדמוה"ז נ"ע] מיושבת עליו. . אחרי כן פנה אל בניו בנותיו ונכדיו אשר הקיפו את מטתו ויאמר אליהם: בני, עוד מעט ואני הולך בדרך אשר לא אשוב עוד, והנה אל ישיאכם לבכם לאמר שלום יהיה לנו אף אם בשרירות לבנו נלך, כי אבינו יגן עלינו ויהיה לנו למליץ יושר לפני אלקים. בני, אל נא תחשבו כן ואל תשעשעו נפשכם בתקות-שוא. ידוע תדעו כי המתים אינם יודעים מאומה מכל הנעשה פה בעולם התחתון, והנפש האלקית שמתגעגעת תמיד למעלה מיד כשהיא מתפרדת מן הגוף ועוזבת את בית חמרה להתדבק בשרשה ומקורה בה' חיי החיים, מאותה שעה ואילך נפסק כל החבור בינה ובין העולם הגשמי, וכל הקשר שביניהם נפרד לגמרי. וזה לכם האות, כי לוא ידעו המתים מכל הנעשה פה בארץ, כי אז בלי ספק הפריעו בעד דברים הרבה שבחייהם היו להם למורת רוח, ואבותינו נוחי-נפש בודאי לא הניחו שעל מערת המכפלה במקום הקדוש והנורא הזה יתנוסס בית מסגד לישמעאלים".

המחבר מציין שמקור הסיפור הוא מהרה"ק ר' נחום בן אדמו"ר האמצעי, שסיפר את הסיפור לגיסו של מחבר הספר.

ויש להעיר, דבודאי לא כל הנאמר בשם אדה"ז כאן אכן נאמר על ידו, דהרי קשה ביותר לומר שאדה"ז יבתטא שהנפש "מיד כשהיא מתפרדת מן הגוף" כבר אינו יודע מאומה, דהרי בודאי עד סתימת הגולל לכה"פ יודעים המתים כל מה שאומרים בפניהם (כנ"ל אות ג). וגם עצם ענין פירוד הנפש מן הגוף אינו דבר שקורה מיד בבת אחת, עי' שבת קנב, ב ובתוס' שם (קנג, א ד"ה ונשמתו), וראה גם דברי אדמו"ר הרש"ב נ"ע בד"ה שובה תרנ"ט ובכ"מ. ואכמ"ל.

עכ"פ אף שבודאי אין הל' שהובא בספר הנ"ל מדוייק בתכלית, אבל כפי שכבר העירו, תוכן האמרה שהמתים אינם יודעים מאומה, והראי' על כך מהאבות – לכאורה אכן נאמר ע"י אדה"ז, וכדלהלן.

דהנה בקובץ יגדיל תורה (ני חוברת מג עמ' שנ) צוטט ממכתב של רד"מ רבינוביץ, שמספר מה ששמע מהגה"ח ר"פ חן זצ"ל: "פעם הראשון שראה כ"ק אדמו"ר הזקן נבג"מ זי"ע, הייתי תינוק בן ארבעה שנים, ולקחני אבי אלחנן ז"ל על זרועותיו והביאני לבית כ"ק אדמו"ר הזקן נבג"מ. . ותיכף שמעתי כי הרבי התחיל לאמר תורה, אך לא הבנתי מאומה, אך אחר איזו משך שמעתי קול דביקות עצומה בניגון מדבר אידיש בזה הלשון: אז אברהם אבינו וואלט וויסען וויפיהל קלויסטערס מי האט עם אויף גישטעלט אויף זיין מערת המכפלה ואלט עם איינג גיווארען אלע זיינע גן עדן'ס - מלמד אין המתים יודעים כלום". הרי שגם החסיד ר"פ חן שמע תוכן דברים אלו מאדה"ז.

ותוכן האמרה הנ"ל אודות אברהם אבינו הובא גם בס' רשימות דברים (לר"י חיטריק ע"ה. מהדורה החדשה עמ' 99) בשם המשפיע רשג"א ז"ל.

הסיפור מר"פ חן הובא גם בס' כתבי הרח"א ביחובסקי (עמ' קה), בשם חותנו ששמע את זה מר"פ עצמו. והעיר הרח"א [לא ברור אם ההערה הוא בשם חותנו או בשם ר"פ עצמו, וכבר הסתפק בזה הר"נ גרינוולד שי' ב'היכל הבעש"ט' חוברת יג עמ' קצג]: "והי' קשה לו אז, הלא בגמ' ברכות יש שקו"ט אם המתים יודעים מאומה או לא, והלא מדברי רבינו נפשט זה". ובספר 'מרגליות הים' (לר"מ מארגולן, עמ' ר) הביא את הסיפור מהס' 'הרב מליאדי' והעיר ג"כ מהגמ' ברכות, והסיק בגלל זה שברור לו שהסיפור להד"מ, ע"ש. אלא, שכאמור, יש מקור מהר"פ חן לעצם דברי אדה"ז על האבות.

אך יש להעיר, דבאמת הלא לדעת התוס' (בסוטה ובחגיגה) נראה דס"ל דהמסקנה היא כדעת חד מבני ר' חייא, דהמתים אינן יודעים מעצמם כלום אודות הקורה למטה. ואף דבודאי אם מלאך או מת אחר וכיו"ב מודיע למתים מה שקורה הם מבינים את זה (כדמוכח מדברי הגמ' – ראה לעיל אות א-ב), הרי מסתברא מילתא דאין אחד שרוצה לצער את האבות בדוקא ולהודיע להם אודות המסגד שיש על קבריהם.

ולפי דברי הנשמת חיים (שהובאו לעיל אות ג) שגם להנך מ"ד דס"ל דהמתים כן יודעים מה שקורה למטה – זהו רק בדרך "שכר ועונש" – מיושבים דברי אדה"ז אליבא דכו"ע (היינו גם אליבא דאידך מבני ר' חייא, וגם לדברי ר' יונתן לאחר חזרתו). שהרי בודאי לא יעלה על הדעת שהקב"ה יעניש את האבות רח"ל ויודיע להם דבר שבודאי יצער אותם הרבה. אלא שכבר הערנו לעיל שדברי הנשמת חיים צ"ע.

ו

ב'כתבי הרח"א' שם העיר שמדברי הילקוט איכה (רמז תתקצו) משמע כדברי אדמוה"ז.

וז"ל הילקוט: "הלך ירמיה למערת המכפלה לאבות העולם, ואמר להם עמדו, שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקדוש ברוך הוא, אמרו לו מה היום מימים שאנו מתבקשים לפני הקדוש ברוך הוא, אמר איני יודע, מפני שהיה ירא לומר להם חרבן בית המקדש". ולכאורה כוונת הרח"א, שאף מהילקוט עולה כשי' חד מבני ר' חייא דהמתים אינן יודעים מעצמם כלום. דהרי אם ידעו מעצמם, מדוע הי' ירא ירמיה לומר להם, הלא הם כבר ידעו זאת מעצמם?

[ואף שהגמ' בברכות הוכיח דמהא דמשה סיפר להאבות אודות קיום השבועה, מוכח דהמתים כבר יודעים מעצמם אודות כל הקורה למטה – כבר נתבאר לעיל (אות ב) ע"פ

דברי המהרש"א, דכ"ז הוא לשי' ר' יונתן, אך לדעת חד מבני ר' חייא, המתים אכן לא יודעים כלום מעצמם, אך אם מספרים להם – הם אכן מבינים ומריגשים בדברים שקורה למטה].

אלא שיש להעיר דלכאורה יש קצת חילוק בין שי' חד מבני ר' חייא לשי' הילקוט. דהנה המשמעות הפשוטה של סוגיית המג' בברכות היא, דלדעת אותו חד מבני ר' חייא, הדרך היחידה שהמתים יכולים להוודע אודות מה שקורה למטה הוא ע"י שמלאך או עוד מת (שו"ע נפטר) יספרו להם. ואף שהובא לעיל (אות ד) דברי התוס' "דעל ידי תפלה שזה מתפלל, מודיעין להן שכך נתפלל" – אין הכוונה שניתן להתפלל ליד קברי המתים וע"י התפלה עצמה כבר יודעים המתים מבקשת החי, אלא הכוונה שע"י תפלה ראוי, מלמעלה מגלים למתים אודות מצוקת החי, וזה גורם שהמת יתפלל בעד החי.

ואילו מדברי הילקוט מבואר, דגם אדם חי יכול לספר למתים אודות הקורה למטה ועי"ז שפיר יידעו – דהרי ירמי' הי' חי, והוא עצמו אמר להאבות שעליהם להתפלל על בניהם. דהיינו, שאע"פ שהמתים אינן יודעים כלום מעצמם, אבל מ"מ אם מגיעים לקברם ומספרים להם במיוחד אודות ענין מסויים – עי"ז שפיר יודעים.

המורם מכ"ז, דיתכן שאדה"ז נקט כדעת התוס' שמסקנת הגמ' היא כדעת חד מבני ר' חייא דהמתים אינן יודעים מצעמם, או דאדה"ז נקט כדעת הילקוט. ולכן הי' ס"ל דאף שניתן לספר למתים אודות מה שקורה למטה (ע"י שמתפללים שיוודעו להם מלמעלה, או ע"י זה לחוד שמודיעים להם), אך הם מעצמם אינן יודעים כלום, ולכן שפיר לא מרגישים האבות במסגדים שיש על קברם.

ולפ"ז יש ליישב עוד תמי' גדולה על דברי אדה"ז, דהנה ידוע שמנהג ישראל (ומנהג חסידים בפרט) שבעת צרה הולכים לקברי צדיקים ומבקשים רחמים. ומקור המנהג הוא בזהר (ח"ב קמא, ב): "וכד אצטריך לבני עלמא כד אינון בצערא ואולי לבי קברי . . . וכדין קודשא בריך הוא חייס על עלמא והא אוקימנא]- וכשבני העולם הם בצער וחסר להם משהו, הולכים לבית הקברות . . . ואז (ע"י פעולת המתים) הקב"ה חס על העולם". וראה גם עד"ז בזהר ח"ג עא, א. ובכ"מ.

ועי' גם ספר חסידים סי' תשי: "הנאה יש למתים שאוהבים הולכים על קבריהם ומבקשים לנשמתן טובה מטיבים להם באותו ענין. וגם כשמבקשים עליהם הם מתפללים על החיים".

ולכאורה הכיצד עולה כ"ז בקנה אחד עם דברי אדה"ז דנקטינן דהמתים אינן יודעים מאומה?

אך להאמור לק"מ: דהרי בין אם נאמר דאדה"ז נקט כדעת התוס' ובין אם נאמר דנקט כדברי הילקוט – הרי בודאי יש ענין גדול ללכת ולהתפלל על קברי המתים (אם כדברי

התוס' – כדי שע"י התפלה פועלים שיודיעו למתים ע"מ שהם יתפללו בעד החי. ואם כדברי הילקוט – שע"י שהחי מודיע למתים אודות צעור, בזה לחוד הם כבר יודעים ומרגישים בצער).

נולפ"ז יש להעיר על מה שראיתי ממחברי דורינו שכותבים, שראוי לנהוג לא להתפלל אצל קברי צדיקים וכיו"ב, ואחד מהטעמים דהרי יש דעה בגמ' ד"אין המתים יודעים מאומה", ולדעתם (מחמת כמה ראיות) זהו מסקנת הגמ'. אך באמת להמבואר אין זה נכון כלל, דהרי גם להשי' דאין המתים יודעים מאומה, מועילה תפלה על יד קברם, כמבואר להדיא בתוס', וכן עולה מדבר הילקוט, וכן"ל].

ז

עוד יש להעיר מהידוע בפי' הכתוב "רחל מבכה על בני", שכאשר נחרב בית המקדש עברו בני"י ליד קברה ורחל התפללה עליהם, דלכאורה כיצד עולה הדבר בקנה אחד עם דברי אדה"ז דנקטנין דאין המתים (ואפי' האבות) יודעים מאומה. ודוחק גדול לומר דאותם מדרשים קאים רק בדעת הנך אמוראי דס"ל דהמתים יודעים מעצמם אודות צרת צאצאיהם, אך אנן נקטינן כדעת חד מבני ר' חייא דלא ידעי מעצמם כלום.

אך להאמור יש ליישב, דהנה הל' בבראשית רבה (וישלח פרשה פב) הוא "צפה יעקב שהגליות עוברות משם לפיכך קברה שם שתבקש עליהם רחמים", ומזה משמע, דעצם זה שבני ישראל "עברו" ליד קברה ה' מספיק שהיא תדע ותרגיש במה שקורה עמהם. וכן משמע מל' רש"י בפירושו עה"ת (בראשית מח, ז), ע"ש. אך בפסקתא רבתי (פיסקא ג) הל' הוא: "גלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב ובניו עתידים לצאת בגולה והם הולכין אצל אבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקדוש ברוך הוא. . מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה", ובפשטות הפי' ב"מחבקין קבורת רחל" הוא שמבקשים ממנה להתפלל בעדם כפי שעשו לפני"ז אצל קברי שאר האבות.

וכיון שכך מפורש בפסקתא רבתי, מסתבר לומר דאף המדרש רבה (ורש"י) גם נתכוונו לומר שיתפללו אצל קבר רחל (ולא שעצם זה שעברו דרך קברה מספיק).

ולפ"ז שפיר עולים דברי אדה"ז בקנה אחד עם דברי המדרשים אודות רחל, שהרי כמבואר לעיל הן לדברי התוס' והן לדברי הילקוט, באם באים לקברי המתים ומתפללים, הרי עי"ז הם אכן מרגישים ומצטערים בצרת בניהם.

נויש להעיר, שגם אם נקוט שהמדרשים חולקים זא"ז, ולדברי המדרש רבה עצם זה שבני הגולה עברו ליד קבר רחל הועיל להם – הרי סוכ"ס מדברי המדרש רבה עולה

לכאורה דלא ס"ל דהמתים יודעים מעצמם אודות צרת בניהם (כדעת אידך דבני ר' חייא, וכדעת ר' יונתן למסקנה) – דהרי כל תוכן דברי המדרש הוא לבאר מדוע קבר יעקב את רחל בבית לחם, והיינו כדי שבני הגולה יעברו דרך קברה. הרי, דבעצם, אין המתים מרגישים בצרת בניהם זולת אם המצטערים עוברים ליד קברם. ויל"ע עוד בכ"ז].

ועיי' גם במג"א סו"ס תקנט, אהא דמבואר ברמ"א שם דראוי ללכת לבית הקברות בת"ב אחרי התפלה: "דאף המתים מצטערים ולכן לא מהני אם הולך על קברי עכו"ם" והוא מדברי השל"ה במס' תענית. והנה, אף שעצם זה שהמתים יודעים אודות החורבן אינו קשה כלל (דאם מדובר בסתם בית הקברות, שבהם קבורים בד"כ אלו שנפטרו לאחר החורבן, הרי בדואי פשיטא דלכו"ע מתים אלו יודעים אודות צער החורבן, דהרי הדבר כבר נודע להם כאשר עוד חיו בעולם הזה, וגם אם מדובר בבית הקברות עתיקה של מתים של לפני החורבן – הרי יתכן שמאז שהי' החורבן, נודע להם מענין החורבן ע"י מתים אחרים וכיו"ב), אך לכאורה, מכך שצרכים ללכת לבית הקברות בת"ב, משמע שעיקר צער המתים שעליו מדובר כאן, הוא מכך שכאשר פוקדים על קברם אף הם מצטערים בגלל צרתנו. ולהאמור מובן, שאין מכך שום סתירה לדברי אדה"ז, דהרי בדואי ע"י תפלה על קברם, הם שפיר יודעים ומרגישים את צרתנו.

ח

והנה בשו"ע (או"ח ריש סי' כג) מבואר שצריכים לכסות הציציות בבית הקברות משום לועג לרש. והמקור הוא ממעשה דר' חייא ור' יונתן שבכרכות יח, א – וכמבואר בבאר הגולה ובביאור הגר"א על אתר.

ולכאורה יש לעיין, לאור כל האמור שאדה"ז נקט כדעת התוס' (או כדעת הילקוט) דלמסקנה נקטינן כדעת חד מבני ר' חייא דהמתים אינן יודעים מעצמם כלום (זולת צערא דגופא ממש, או זולת אם מתפללים להדיא) – הרי לכאורה לדינא לא היינו צריכים לנקוט כדעת ר' חייא, דהרי לדידנן ליכא חשש דלועג לרש מאחר דהמתים אינם יודעים כלום.

וואף דהי' מקום לומר דאין הכוונה ב'לועג לרש' שהמתים עצמם מרגישים בלעג, והכוונה היא שזה מדה מגונה מצד האדם החי להתפאר בריש גלי' אודות דבר שאין ביכולת המתים לקיים – הרי מקור דברי השו"ע הוא (כנ"ל) מדברי הגמ', ושם מבואר להדיא שזהו בגלל שהמתים מרגישים בצער].

אך להמבואר לעיל (אות ב) ע"פ דברי ה'כותב' בעין יעקב דהצער של אי-היכולת לקיים מצוה הוא כצערא דגופא ממש, ולכן כל בני ר' חייא אזלו בדעת אביהם – י"ל דכ"ה גם

דעת אדה"ז, ולכן שפיר נקטינן לדינא דיש להזהר מ'לועג לרש', אף דנקטינן דאין המתים יודעים מעצמם אודות דברים הקורים למטה.

ט

אלא דלאחרי כ"ז עדיין יש כמה דברים הצ"ע בדברי אדה"ז הנ"ל:

א) אאמו"ר ז"ל העיר (בקובץ 'הערות וביאורים' גליון ככד) מל' ה'מענה לשון' הידוע: "ואף לא תצטערו בצרת קרוביכם", ומשמע דהמתים יודעים תמיד אודות צרת הקרובים שלהם (גם בלי שיתפללו אצל קבריהם), וצ"ע כיצד הדבר עולה בקנה אחד עם דברי אדה"ז.

ולהסברא דלעיל שאדה"ז קאי בדעת ה'נשמת חיים' דלכו"ע יש מושג של ידיעה בדרך שכר ועונש, יתכן שזהו תוכן הבקשה, שלא יקרה שום ענין של עונש ח"ו, ושלא יודיעו למתים שום ענין שלילי של צער כו'. אך כאמור, דברי ה'נשמת חיים' צ"ע.

ב) עוד העיר הר"י מונדשיין ע"ה (בספר 'המסע האחרון' עמ' 176) מלשון אדמו"ר האמצעי נ"ע (אג"ק עמ' רנח): "אבינו ז"ל במקום מנוחתו בג"ע... בלי ספק ידע אבונא בהאי צערא דידן". וצ"ע בזה.

ג) הרי"ש גינזבורג שי' (בקובץ 'הערות וביאורים' ש"פ משפטים תשס"ב) העיר, וז"ל: "בזוהר (ח"ב טז, ב) שרבי יהודה בר שלום שאל את הנפטר "ואתון ידעין בצערא דחיי?" והלה ענה לו "שרי קברי [בהגהת מהרח"ו]: "שנשבע בשר הממונה על הקברות". וב'דרך אמת' פירש, ששר הקבר השיבו כן. וכ"כ ב'מעבר יבוק' 'שפתי רננות' פכ"ד. וב'ניצוצי זוהר' שם פירש: בקש מחילה מכל הקברים על שעלתה על דעתך להסתפק בזה. וכ"פ בשו"ת 'שם משמעון' (פולאק) חאו"ח סו"ס ד, אי לאו בעותא דילן על חיי - לא יתקיימין פלגות יומא".

וראה עוד מ"ש הר"נ גרינוולד שי' בדברי אדה"ז אלו ב'היכל הבעש"ט' גליון יג עמ' קפח ואילך.

ותן לחכם ויחכם עוד.

**יום א' אחרי-קדושים
ד' אייר תשט"ז**

כחודש וחצי לפני לידתו

**ביום א' כ"ב סיון תשכ"ט,
שעה 8:15 בערב.**

ר"ד מיחידות הבר מצוה

.. עס איז אלץ אין ארדונג ווען גייט איר צום ד"ר? ווען איז די דאטע? ווי האפט גייט איר צום ד"ר? איר לייגט אריין עפעס אין פושקע אלע פרייטאג? איר זאלט אריין לייגען אלע מאנטיק און דאנערשטיק אינדערפרי ביז נאכן האבן. עס זאל זיין א לייכטער האבן און זאל זיין זרע חייא וקיימא איר זאלט האבן פון אים צחאמען מיטן מאן נחת און פון דעם קינד (י"י שי') און זאלט מגדל זיין לאריכות ימים ושנים טובות זיי זאלן זיין חסידים....

כ"ג סיון ש"מ תמוז תשי"ז
אפשערעניש

א שנת הצלחה, זאלט מגדל זיין לתורה חופה ומעשים טובים

שבת פ' בהעלתך תשכ"ט כ"א סיון

בעת חלוקת המשקה להבר המצוה שלו (באמצע ההתוועדות)

ער זאל זיין א חסיד יר"ש ולמדן.
א חלק צו טיילן דא און א חלק אויף דער בר מצוה

א גוט אווענט.
וואס האסט דו צוגעגרייט אויף דיין בר מצוה? וועגן וואס רעדט זיך אין פלפול?

(מענה) - שיחת יו"ד שבט תשכ"ט -
בנוגע אויסקלייבן איינע פון די תרי"ב מצות, ולא מתרי"א מצות)

וויבאלד דער אלטער רבי האט געזאגט אין שו"ע אז עס איז צוויי מצוות. איז וואס איז שלעכט אזוי? וואס איז די סברא פארוואס מען זאגט אז עס איז איין מצוה, תפילין של יד און תפילין של ראש?

(מענה)

זאלסטו געבן צדקה אין טאג פון בר מצוה אינדערפרי און פאר מנחה פון דיין אייגענע געלט.

זאלסט מצליח זיין אין לערנען, און זאלסט זיין א חסיד, ירא שמים ולמדן. און דינע עלטערן זאלן האבן פון דיר, פון עם (מנחם מענדל שי') און פון אלע אנדערע קינדער פולע אידישע חסידישע נחת.

(וקיום המצות בהידור?), און מצליח זיין בהפצת היהדות בכלל, ובהפצת החסידות בפרט....

יום ד' פ' ויקרא ב' ניסן תשמ"ג
2:15 אחה"צ, קודם הנסיעה

להציון

חתונה

להחתן אברהם ברוך שי' נתן סידור ואמר: דו זאלסט אויסבעטן אלע גוטע זאכן.

האבן פון זיי אידיש'ען נחת און חסידיש'ען נחת פון די קינדער און פון אלע קינדער געזונטערהייט און פרייליכערהייט...

בדור ישרים יבורך לאורך ימים ושנים טובות.

(להסבתא שתחי') איר זאלט האבן פיל נחת פון אייערע קינדער, אייניקלאך און אור-אייניקלאך.

אור ליום ה' כ"ד ניסן ה'תשמ"מ

באמצע יחידות של משפחתו

לא.ב. נתן לו דולר, ושאל:

דו ביסט דער פון צעטל? (הנ"ל נתן פתק פרטי בצירוף פתק מהנהלת תות"ל)

הנ"ל: יע.

בנוגע דיין בקשה - זאל דער אויבערשטער ממלא זיין משאלות לבבך לטובה במילואה.

דו זאלסט זיין א חסיד יר"ש ולמדן, און זאלסט גיין מחיל אל חיל

בויאנער (אמרנו דער קעפצניצער אין א שטריימל).
א פרייליכן פורים און ממשיך זיין אויף כל השנה כולה און איבער א יאר שיקן משלוח מנות צו משיח).
בערל אלעניק ואני - בחדרו - ישר כח פארן שלח מנות, דער אויב' זאל אייך העלפן איר זאלט פירן שלח מנות משיח'ס צייטן.

פורים תשט"ו

חזקה שליח עושה שליחותו פון וועמען איז דאס, וועמען האט איר דארט געטראפן נעמט די זאכן צום פארברענגען
איר זאלט האבן א פרייליכן פורים און א פרייליכן יאר.
(לי ובערל בוימגארטן)

פורים תשט"ז

קודם התוועדות נכנסנו לכ"ק אד"ש (אני ובערל אלעניק) שאל מבריות ביאנער רבי'ן שליט"א ומה עם העין. איזה עין ימין או שמאל וכן שאל מה אמר כל אחד בפרט. אם היו אצלם אנשים, אם ארענשטיין אמר תורה. דער אמשינאווער איז געווען אין שטוב צי אין בית המדרש. מ'דארף א קוק טאן צי דארט איז ניטא קיין

פורים תשי"א

משה גרונר סיפר אז בשנת תשי"א פורים האט כ"ק אד"ש געפרעגט וועגן דרייון א קאר וועט ער אים מזכה זיין מיט נאך א מצוה פירן משלוח מנות, דער פארטנער וועט זיין בערל יוניק.

פורים תשי"ב

שלח משלוח מנות לראש העיר דירושלים מר שרגאי וגם להרב י"מ לעווין אמר: צו שרגאי דער וואס איז נעכטן געווען דא דארף מען זיכער שיקן עפעס א נשיא בישראל אויך צו הרב לעווין.

באה חזרה בביתו אצל העלעוויטאר שאל בפרטיות מה דיברו צו מי האט גערעדט אין לערנען צו שרגאי האט געוויזן זיין ציצית, ער גייט אין תכלת. אמר על מר שרגאי ער איז א פרומער איד נאר די פארטיי האט אים צופארטערט.

לפני ההתוועדות אמר לנו: (איר האט געזעהן ווען ער האט זיך געוואשן, וואס ער איז געווען אנגיטאן אויפן קאפ א שטריימל מיט עקון אדער א הוכע היטול (האדמו"ר מקעפיצניץ) און דער

אלעמאל? ווער איז נאך געווען בא
אים?...

היינט פראוועט ער מענטשן?
(ביאנער רבי) שאל ער אליין האט
דאס גענומען (די שלח מנות), איר
האט געזעהן די רבצין אויך.

דער אויב' זאל העלפן אז איבער א
יאר זאלט איר בריינגען גרעסערע
בעסערע שלח מנות. צו גוט איז
גאר קיין שיעור ניטא. דער אויב'
זאל העלפן אז אלע ברכות וואס
אידן ווינטשן אייך זאלן מקויים
ווערן, וועלן מיינע אויך בכלל.

פורים תשכ"א

דער אויב' זאל העלפן אלע ברכות
זאלן מקויים ווערן.

איבער א יאר נאך א מאל מקיים
זיין מצות בשמחה וטוב לבב. יישר
כח.

פורים תשכ"ב

(א) דער קעפיצניצער איז דא, איר
האט געדאוונט מנחה מסתמא
דארטן. עס איז געווען בא זיי
מענטשן צי איר האט געזעהן זיין זון
(קעפיצניצער'ס) ארענשטיין האט
מסתמא דערציילט א מעשה פון
פעטרבורג.

צעטלאך אין קייק ואמר מ'זאל
דאס נעמען צום פארברענגען...

א יישר כח איר זאלט האבן א
פרייליכער פורים און א פרייליכער
יאר, נעמט אראפ פון די מזונות
פאר זיך און פאר די בעה'בסטע.

פורים תשי"ז

וואס מאכט ר' משה'לע ער אזי
געווען בא זיך אדער אונטן, ר' יצחק
מאיר האט עפעס גערעדט, ווער
איז געווען בא אים. בריסקא האט
איר געטראפן. ער האט אייך
דערקענט. איר האט שוין געגעסן
סעודת פורים ווען וועט איר עסן. א
דיינק פאר די שלח מנות, דער אויב'
זאל העלפן אז איבער א יאר זאלט
איר בריינגען בעסערע בשורות (אני
ובערל אלעניק).

פורים תשי"ח

אמר א גוט פורים וואו זייט איר
געווען (ארינשטיין) ווער איז געווען
בא אים, צי ער האט דערציילט
עפעס א מעשה פון רבי'ן, אלע
מאל דערציילט ער עפעס, בא
וועמען נאך זייט איר געווען (ר'
משה טווערסקי), פון וועמען דאס
איז (פון בויאנער) איז געווען
אנגיטאן בגדי יום טוב ווי

צי דער טיש איז געווען געגרייט. ווי קוקט ער אויס צי ער איז ארומגעגאנגען צי ער האט געמאכט מיט קאפ (בויאנער) ער איז א נאמען נאך אוורוטשער (הרב ליקסטיין) דעם בויאנער'ס מחותן.

פורים תשכ"ט

(א) ווער איז געווען ביים בויאנער צי עס איז געווען אין רום כיבוד, ספרים.

וואס איז ביים קעפיציניצער ער איז געווען אין רום וואס מ'גייט פון ביה"מ אויף רעכטס, אין א שטריימל זיידענע קאפוטע, די שטריימל מיט עקון (אמרתני רעגעלע שטריימל) איך ווייס ניט וואס איז א רעגעלע שטריימל.

(ב) יישר כח פארן שליחות זאל זיין א פרייליכער פורים און א פרייליכער יאר.

פורים תש"ל

קעפיציניצער: אם אמר א דבר תורה.

יישר כח זאל זיין א פורים'דיקער יאר א פרייליכער יאר זאל מקויים ווערן אלע ברכות און משיח בקרוב ממש.

(ב) יישר כח א פרייליכן פורים אלע גוטע ברכות זאלן מקויים ווערן איבער א יאר נאך מערער.

פורים תשכ"ג

זאל מען זוכה זיין דערלעבן איבער א יאר און שיקן נאך א מאל שלח מנות.

פורים תשכ"ד

אלע ברכות וואס מ'ווינטש אייך זאל מקויים ווערן.

פורים תשכ"ה

ווי אזוי איז אלע דורכגעגאנגען וואס האט ארענשטיין היינט דערציילט עפעס פון רב'ן זיין פרוי איז אויך געווען דארטן.

פורים תשכ"ו

יישר כח

מ'זאל זוכה זיין איבער א יאר שיקן שלח מנות אין ארץ ישראל דארט וועט אויך זיין די מצוה.

פורים תשכ"ז

יישר כח

זאלן מקויים ווערן אלע ברכות וואס אידן בענטשן זיך.

4 שעה פון 845 ביז 1245 לילה און ער האט זיך ניט אפגעפאסט, מען האט גערעדט ערענסטע רייד אבער לעבעדיקע. גם שאל צי דער טישול וואס איז נעכטן געשטאנען פאר אים בא דער מגילה איז היינט אויך געשטאנען. נאכן מקבל זיין די שלח מנות אמר אז ער וויל גלייך אפרופן צום רבי'ן שליט"א און אפדיינקען עם. גם ביקש שישלחו לו א טייפ פון די התועדות פון פורים ביז זונטאג בייטאג, אויף נעמען מיט זיך איך האף איך וועל האבן נחת פון זיי.

כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר חזקה שליח עושה שליחותו ושאל כל מה שדברנו ושאל אויב ער האט עפעס דערציילט וועגן וואס מ'האט גערעדט.

וואס איז ביים קעפיצינצער, אין וואס פאר א שטריימל איז ער געווען א קאלעכדיקע אדער א שפיציקע. (קעפיצינצער אמר דער רבי שליט"א זאל האבן אריכות ימים ושנים טובות און זאל ווייטער משפיע זיין אויף אלע אידן.)

א פרייליכן פורים און ממשיך זיין אויף כל השנה כולה און איבער א יאר שיקן משלמ"נ צו (מיט) משיח'ן.

פורים תשל"א

כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן לשז"ר מאמר אדמו"ר הזקן, אשרי יושבי, מגילה עם שידל של כסף וסידור תהלת ה'.

בהנוגע לסידור אמר, דער שווער האט געהאט א געוואלדיקען זכרון פונדעסטוועגן פלעגט ער אלע מאל דאוונען און זאגן אין סידור אפילו אשרי, אזוי ווי מען גייט דאך דאוונען, האב איך אייך צוגעגרייט א סידור.

שלח מנות שז"ר האטעל "פיער"

(61st St and 5th Ave, 16th Floor)

כ"ק אד"ש אמר ע"י הרב חדקוב שי' אז עס זאלן גיין די שלוחים פון אלע מאל און מיט זיי פון אפיס איימצער, הלך ר' בנימין קליין, שז"ר סיפר אין 1906 ווען איך בין געווען אין מוסקווע שבועות צו פארטאג אזייגער 3 גייענדיק אין גאס האב איך געטראפן 3 אידן מיט בערד האב איך פארשטאנען אז דאס זיינען ליובאוויטשער, האב איך זיי געפרעגט אנ"ש וענו יע. שאלתי פון וואנעד גייט איר אמרו פון תיקון שבועות. גם סיפר אז מיר פארדריסט וואס איך האב נעכטן אויפגעהאלטן דעם רבי'ן שליט"א

דולר [רבינו נתן דולר לכל מי שעסק במבצע פורים-המעתיק].

יחידות של משפחתינו משנת ה'תש"כ

זקננו ר' דובער ע"ה נכנס לראשונה ליחידות אצל כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו ביום א' ז' אייר ה'תש"י. כשנכנס עם המשפחה בה'תש"כ אמר לו כ"ק אדמו"ר ליכנס עוה"פ בעוד עשר שנים עם כל המשפחה, וכשנכנס בה'תש"ל אמר לו כ"ק אדמו"ר "און דאס וואס דו שרייבסט וועגן דיין יום הולדת זיכער וועסטו זיך פירן אזוי ווי אין מנהגי יום הולדת" ור' דובער ע"ה לא כתב כלום אודות יום הולדתו אשר הוא בחודש מנ"א, והבין בפשטות שכוונתו הוא להידוע שיום הולדת של חסיד הוא הפעם הראשונה שנכנס ליחידות.

היחידות דה'תש"ל חסר לע"ע, אבל מובא בזה היחידות דה'תש"כ בפרסום ראשון היחידות של תש"י ותש"מ ותש"נ כבר התפרסם

אור ליום ועש"ק פ' אמור

תש"כ ט"ו אייר

PM10:45-11

דאס איז דאך אלץ נעמען וואס האט איר נאך צוגעבן צו דעם

פורים תשל"ב

א) אין וואס פאר א שטריימל איז ער געגאנגען מיט שפיצן (איך ווייס ניט) שחק ואמר - איך ווייס אויך ניט.

ב) צי ער האט געזאגט א דבר תורה. (ר' משה'לע מקפיציניץ) דער אויב' זאל העלפן מען זאל פירן שלח מנות און בריינגן שלח מנות ביז משיח'ן און בשורות טובות.

פורים תשל"ד

א גוט פורים אייך. וואס פאר א גוטע בשורות האט איר געבראכט די געלט (10 דולר) זאל מען אפגעבן אויף מבצע פורים גלייך ארויסנעמען א קבלה און עם אפשיקן, שרייבן מיט א טיטול (צום קעפיציניצער) מיטן חכם האט איר גערעדט רוסיש! (עמנואל דוד השבילי) ער האט וואס צו עסן, שלאפן.

יישר כח, איבער א יאר זאלט איר מאכן בעסער, א פרייליכן פורים, א פרייליכן שבת.

ע"י הרב חדקוב.

דאס זאל זיין זייער השתתפות אין מבצע פורים, מען זאל זיי געבן א

דעם אוועק שטעלן א רעקארד פאר 50 סענט קען מען אריין ריידן אין א רעקארד מ'קען דערציילן א מעשה'לע וואס ער גלייכט אדער פון חומש אדער להבדיל פון טאקס ענד טיילס. באם ד"ר אדער אין ברוקלין קאלעזש קען מען אלס געפינען וואו מ'קען דאס מאכן איימיצער פון אייך זאל אריין ריידן אין דעם און ער זאל דאס אויסלערנען אויף אויסווייניק אז מ'וועט אים געבן א פריז אדער א ניקל א דיימ אדער בכלל א מתנה וועט ער דאס טאן און אז ער וועט זיך אויסלערנען אויף אויסווייניק וועט ער זיך איינגעוויינען ריידן אזוי ווי מ'דארף. די ד"ר האבן זיך געכאפט אז לאזן אינגאנצן פריי א קינד נאכגעבן אים טייג ניט. מ'דארף ניט זיין צו שטרינג און מ'דארף ניט לאזן צו פריי ווייל זיי קענען קריכן אפן קאפ איבערקערן וועלטן די נאטור פון א קינד וואס ער וויל זיך איינשפארן טאן אויף צאלאכעס איר געדיינקט דאך מסתמא די צייט ווען איר זייט געווען קינדער.

(גיין צו א ד"ר)

(אמרתי אז דעם מיטוואך איז געווארן צען יאר פון דער ערשטער יחידות באם רבי'ן שליט"א - ז' אייר ספירה כב תש"י -) צי עס איז פאראן גענוג ארבעט. מ'נעמט דאך אראפ טעקסעס. צי איר זייט א בעל-הבית פאר זיך מיט דער צייט וואלט געווען כדאי אפשטעלן זיך יעדער שעה אף 10 מינוט אדער 5 מינוט. צוליב וואס דארף מען ווארטן ביז אז מ'וועט ווערן שטארק איינגעמאטערט און מ'זאל דאס מחזן טאן, בעסער מ'זאל אפרוען אלע 50 - 60 - 70 מינוט אין דער צייט קען מען זאגן תהילים טרינקען א גלאז טיי אדער עסן א סענדוויץ, לאנץ, מ'זאל דאס טאקע אנהויבן גלייך פון מארגן וועט מען זיך גלייך פילן באדרער [דערהויבן] אז מ'וועט אפרוען יעדע שעה צו 5 מינוט וועט דאס געוויס זיין בעסער פאר דער האנט און פאר די אויגן דו האסט דאך ברילן איידער מ'וועט רוען נאך דער ארבעט 2 מאל אזויפיל און עס וועט זיך ארבעטען שנעלער.

וועגן... (וועגן ריידען קלאר), איר האט דאך מסתמא א מאשינדעל (פאטערפאן?) וואס מ'קען אויף

דער אויב' זאל העלפן... איר זאלט מאכן אן אפייטמענט בא הרב חדקוב אף צו אריינגיין צחאמען מיט דער פרוי און מיט די קינדער אין 20 יאר ארום [מיחידות הראשונה- המעתיק] צען יאר פון היינט (היינו בשנת תש"ל) און דערציילן פרייליכע נייעס. אודות י"י אמר דאס וואס ער וויל גייען אין חדר דארף מען דאס שטארקען.

עס וועט דאס ניט העלפן און אויך איז א שאד די געלט. מ'זאל מאכן דעם רעקארד בכלל איז דאס גארניט. אז מ'וועט האלטן בא נעמען א קאנטרי זאלט איר פרעגן באם ד"ר וואו זאל מען נעמען צי עכער צי נידיריקער, און פאר דעם עלטערן דארף מען האבן א מלמד אף צו לערנען לכל הפחות א פאר שעה א טאג ער וועט זיין צווישן קינדער וועט דאס זיין גוט פאר אים...

לפעמים ביקרו בניו יורק עוד אישים
חשובים והי' שולח להם ג"כ:

- הר"ר יצחק מאיר לוינ' ע"ה -
חבר כנסת מטעם אגודת ישראל
- מר רוברט בריסקא ע"ה - ראש
העירייה היהודי של דובלין
- מר שניאור זלמן שז"ר ע"ה
- רש"ז שרגאי ע"ה - ראש העיר
ירושלים
- חכם עמנואל דוד השבילי ע"ה

להלן רשימת שמות האדמו"רים,
רבנים ואישי ציבור [שנזכרו ביומן]
שלהם שלח כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו
משלוח מנות ע"י המשב"ק זקננו ר'
דובער ע"ה:

- הר"ר משה חיים יהושע
שניאורסאהן-טברסקי זצ"ל (נין
של כ"ק אדמו"ר האמצעי)
- האדמו"ר ר' אברהם יהושע
העשל מקופישניץ זצ"ל
- בנו מ"מ האדמו"ר ר' משה
מרדכי העשיל זצ"ל
- האדמו"ר ר' מרדכי שלמה
פרידמאן מביאן זצ"ל
- הר"ר משה שלמה הורנשטיין ז"ל
(ב"ד של כ"ק אדמו"ר מהוריי"ץ
נ"ע)
- האדמ"ר רבי ירחמיאל יהודה
מאיר קאליש בנו של רבי שמעון
שלום מאמשינוב זצ"ל

